עתיקות 51, התשס״ו

שרידי מנזר למרגלות תל אשדוד*

שלמה גודוביץ

בחודש אוגוסט 1990 נערכה חפירת הצלה[1] סמוך למחסן השייך לקיבוץ חצור,[2] כ־100 מ׳ ממזרח לתל אשדוד (נ״צ רי״ח 16813/62920, רי״י 11813/12920). סנטימטרים ספורים מתחת לדרך עפר המוליכה אל המחסן התגלה שטיח פסיפס (1.3 × 5.0 מ׳) ששוליו הרוסים. חלק מהפסיפס נהרס כנראה בעת בניית המחסן, והוא נסדק לחריצים שרוחבם 1–2 ס״מ (איור 1). הפסיפס היה מכוסה צמידה לבנה וקשה, שהגנה עליו ומנעה את התפרקותו.

בתוך השטיח יש ריבוע (1.31 × 1.45 מ׳), המורכב משתי שורות של אבני פסיפס אדומות. בתוך הריבוע מדליון ובו כתובת יוונית בת שבע שורות (ר׳ צפיריס, כרך זה). המסגרת התוחמת את הריבוע אינה סימטרית; צלע אחת מורכבת מארבע שורות של אבני פסיפס לבנות ושתי צלעות מורכבות משתי שורות של אבני פסיפס; צלע רביעית נהרסה.

חוסר סימטריה או רשלנות בעיצוב מאפיינים גם את שאר הפרטים המרכיבים את הפסיפס: הרקע הלבן שבין המדליון לריבוע מורכב מארבע שורות של אבני פסיפס, פרט לפינה אחת, שבה יש שלוש שורות. עיגול המורכב מאבני פסיפס שחורות תוחם את המדליון, פרט לקטע קטן שבו אבני הפסיפס לבנות.

המשטח החיצון של הפסיפס מורכב מאבני פסיפס גסות (16 אבנים לדצמ״ר) וכך גם האזור שבין הריבוע למדליון (18–20 אבנים לדצמ״ר). לעומת זאת, החלק הפנימי של המדליון עשוי מאבני פסיפס קטנות (52–56 אבנים לדצמ״ר). בתוך המדליון אבני פסיפס בצבע לבן, אפור, שחור ואדום.

* לזכרו של אורי נדר ז״ל, מפקח עתיקות מחוז אשקלון, שנפטר בדמי ימיו

איור 1. שטיח הפסיפס.

החלק הפנימי של המדליון מחולק לשמונה רצועות רוחב, שביניהן מפרידות שורות של אבני פסיפס אדומות. הכתובת כתובה בשחור על רקע לבן (ר׳ צפיריס, כרך זה). גובה השורות והאותיות אינו אחיד (7—9 ס״מ גובה האותיות).

תשתית הפסיפס מורכבת מטיט המכיל סיד מעורב עם אפר, שברים של צדפים וצדפים קטנים. הטיט לא עורבב כראוי ונראים בו גושים קטנים של סיד. בתוך הטיט שולבו חרסים שהונחו במקביל לפסיפס. אלה נועדו כנראה למנוע חלחול של מים מתחת לריצוף.[3]

דרומית לקטע שנחפר נערכו שלוש בדיקות כדי לברר אם יש המשך לרצפת הפסיפס. הסתבר שהקטע החפור הוא היחיד ששרד. לאחר סיום החפירה הועתק המדליון בידי חולית שימור הפסיפסים של רשות העתיקות והועבר למעבדות בירושלים.

סיכום

בחינה מדוקדקת של הפסיפס (פרט לכתובת עצמה) מלמדת כי יש בו טעויות הפוגעות בסימטריה והדבר מעורר תהיות. נראה כי חלק מהמדליון נפגע ושוקם בעבר, בעוד שהחלק המקורי של הפסיפס הונח בידי שוליה.[4]

מעדותו של יעקב בר, תושב קיבוץ חצור, עולה ששרידים של מבנים נהרסו בעת הכשרת השטח לנטיעה. עדות זו מחזקת את הסברה כי בתקופה הביזנטית היה במקום מנזר והפסיפס המתואר עיטר כנראה את הכניסה למנזר או לכנסייה.

הערות

[1] החפירה (הרשאה מס׳ A-1719) נערכה מטעם רשות העתיקות ונוהלה על ידי המחבר, בעזרתו של אורי נדר ז״ל. סייעו בחפירה: רז ניקולסקו (ציור הפסיפס), ראלב אבו דיאב וחוליית שימור הפסיפסים של תחום שימור (טיפול והעתקת הפסיפס). התצלומים צולמו בידי המחבר.

[2] מר יעקב בר, נאמן עתיקות מקיבוץ חצור, הודיע לאורי נדר ז״ל על חשיפת הפסיפס.

[3] שימוש ברובד של חרסים אופקיים מתחת לרצפות פסיפס ידוע באזור אשדוד ונמצא במספר מתקנים שנחשפו מדרום־מערב לרובע י״א (עשאל תשנ״א). רובד החרסים שימש שם בשלב הראשון כרצפה ולאחר מכן כתשתית לפסיפס.

[4] לדעת ראלב אבו דיאב, ראש מדור פסיפסים ברשות העתיקות, החיתוך המדויק של אבני הפסיפס וחוסר המיומנות בעיצוב הדגמים מעידים כי הפסיפס נעשה בידי שוליה.

הפניות

עשאל ד׳ תשנ״א. אשדוד. **חדשות ארכיאולוגיות** צו:33—34.

צפיריס ו׳ כרך זה. כתובת ביוונית מתל אשדוד.

REMAINS OF A MONASTERY AT THE FOOT OF TEL ASHDOD

SHLOMO GUDOVITCH

(PP. 1*–2*)

In August 1990 a salvage excavation was conducted near a storehouse belonging to Kibbutz Ḥaẓor, c. 100 m east of Tel Ashdod (map ref. NIG 16813/62920, OIG 11813/12920; Permit No. A-1719). Several centimeters below the dirt road leading to the storehouse a mosaic (1.3 × 5.0 m) was discovered whose edges were destroyed. Part of the mosaic was apparently damaged when the storehouse was being built and the mosaic was cracked, forming fissures 1–2 cm wide (Fig. 1). The mosaic was covered with a hard white incrustation that protected and prevented it from coming apart.

The mosaic consists of a square (1.31 × 1.45 m) composed of two rows of red tesserae. In the square is a medallion, in which there is a seven-line Greek inscription (see Tzaferis, this volume). The frame delimiting the square is asymmetric; one side consists of four rows of white tesserae, two sides consist of two rows of tesserae and the fourth side is destroyed.

The mosaic's outer surface is composed of coarse tesserae (16 per sq dm), as is the area between the square and the medallion (18–20 tesserae per sq dm). Contrasting this is the inside of the medallion, which is made of small tesserae (52–56 per sq dm). The tesserae inside the medallion are white, gray, black and red. The inside of the medallion is divided into eight lateral strips separated by rows of red tesserae. The inscription is written in black (Tzaferis, this volume). The height of the rows and the letters is not uniform (letter height 7–9 cm). It seems that part of the medallion was damaged and repaired in the past. The original part of the mosaic was probably set in place by an apprentice.

Upon the conclusion of the excavation the mosaic conservators of the Antiquities Authority removed the medallion and transferred it to the laboratories in Jerusalem. Ya'akov Bar, a local resident, reported that building remains were destroyed when the area was being prepared for the planting of saplings. This testimony substantiates the theory that in the Byzantine period there was a monastery at the site and the mosaic described herein probably adorned the entrance to the monastery or church.

CAPTION TO ILLUSTRATION

Fig. 1. The mosaic floor.